

PRVI PRIJEVODI KUR'ANA KOD NAS

Ferid DAUTOVIĆ

O prijevodu Kur'ana se nije razmišljalo u Bosni prije XIX stoljeća iz svetosti koja je pridavana arapskom jeziku i njegovu hurufatu, a i iz bojazni da prijevod ne zamijeni original.¹ To je, vjerovatno, bio razlog da muslimani nisu prvi preveli Kur'an na naš jezik. Međutim postoje neki podaci da su se muslimani, ipak, koristili prijevodima Kur'ana sa turskog i perzijskog. "Dva turska prijevoda Kur'ana čuvaju se u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu,² jedan u Orijentalnom institutu u Sarajevu (ranije u zbirci arapskih, perzijskih i turskih rukopisa Zemaljskog muzeja u Sarajevu),³ jedan u Orijentalnoj zbirci Jugoslavenske akademije u Zagrebu (otkupljen od tuzlanskog profesora A. Adila Čokića; u kolekciji dr. Bašagića (prodana u Bratislavu) nalazila su se dva rukopisa sa turskim prijevodom i komentarom pojedinih sura.⁴ Kod nas nisu bili izostali ni perzijski prijevodi Kur'ana, pa se jedan takav danas čuva u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu,⁵ a drugi u privatnoj kolekciji bivšeg šerijatskog suca iz Gračanice Ibrahima Mehinagića. Međutim, koliko nam je poznato, sve do novijeg vremena među samim bosanskim muslimanima nije bilo prevodilaca Kur'ana."⁶

Hadžijahić navodi da se prije Ljubibratićeve prijevoda Kur'ana fragmentarno pojavio prijevod od Jana Čaplovića. "U II dijelu svoga djela pod naslovom 'Slavonien und zum Theil Croatien' (Pesth, 1819) Čaplović je objavio 'Bilješke o Turcima i izvadak iz Korana'". Svoj izvod iz Kur'ana Čaplović je iznio na desetak stranica sitnog sloga (str. 376-387), praćajući to ovim riječima: "Među mojim čitaocima biće mnogo onih, koji nikada nisu došli u priliku da čitaju tursku bibliju

(Koran). Za njih neće biti bez interesa, da im se iz te knjige dade na uvid jedan izvod."⁷

Mustafa Busuladžić navodi da su se prvi prijevodi Kur'ana na slavenskim jezicima pojavili na ruskom, poljskom, češkom, srpskom i hrvatskom. "Na ruski ga je preveo G. Sablukow, čije je treće izdanje izašlo u Kazanu (1907.). Predratni politički prvak ruskih muslimana i predstavnik krimskih muslimana u 'Dumi' Ismail-beg Gasprinski je tiskao arapski izvornik. Caristička vlada je prije Prvog svjetskog rata plijenila neke sure Kur'ana, pa su tako u nekim Mushafima izpala zaplijenjena poglavlja. Na poljskom jeziku izašao je uz djelimičan arapski tekst i djelimičan prievod izabranih odlomaka Kur'ana koji se odnose na vjerovanje, društveni i higijenski život i ćudoređe pod naslovom 'Wersety z Koranu'. Prievod je priredio muftija poljskih muslimana Dr. Jakub Seinkiewich. U ukusnoj opremi djelo je tiskano u Državnoj tiskari u Sarajevu 1935."⁸

Prvi cjelovit prijevod Kur'ana, a.š., "na srpskom jeziku"⁹ pojavio se krajem devetnaestog stoljeća, odnosno 1895. godine pod nazivom Koran. "(Pečatano o trošku zadužbine Alije (Ilije)¹⁰ Milosavljevića - Kolarca Štamparija u državnoj štampariji kraljevine Srbije. Biograd, 1895.). Autor prijevoda je hercegovački ustanički vođa Mićo Ljubibratić (umro 1889.), koji se posebno isticao kao zagovornik bratske suradnje Srba i Bosanskih muslimana. Prijevod se pojavio poslije Ljubibratićeve smrti."¹¹ Različite su kritike pratile ovaj prijevod Kur'ana. Ono što nas interesuje i na šta želimo svratiti pozornost je da "taj prijevod nije sa originala, nego je prijevod prijevoda"¹², preciznije kazano on je "prevodio Kur'an s francuskog jezika".¹³ I ne samo to, tvrdi se da je on preveo Kur'an s ruskog jezika, koji je neko prije toga

preveo na francuski, iz čega zaključujemo da ruski prijevod nije bio s originala. Zbog toga će u *Hikmetu* kazati za ovaj prijevod "da je to čorbine čorbe čorba" jer je preveden s ruskog, a na ruski sa francuskog jezika".¹⁴ Među prve muslimane, prevodioce Kur'ana ili bolje reći njegovih dijelova, arapskim pismom, a našim jezikom (arebicom), Hadžijahić ubraja Muhameda Seida Serdarevića. "On (1882-1918.) je u tri nastavka komentirao u sarajevskom listu *Misbah* nekoliko kur'anskih ajeta (stihova) pod naslovom 'Tefsiri šerif' (god. I, Sarajevo, 1913., br. 8-9, str. 58-60, br. 16-17, str. 122-125 i br. 18-19, str. 137-139). Prevodeći kur'anski tekst Serdarević je napominjao da su pojedini ajeti 'površno prevedeni', naglašavajući na taj način svoj krajnji oprez prevodioca. Brojevi *Misbaha* u kojima je objavljen Serdarevićev komentar štampani su arapskim pismom."¹⁵

Ono što je promaklo Hadžijahiću jeste da na prvo mjesto ili odmah do Serdarevića ubroji i Sejjida Zenunovića (1875-1932.),¹⁶ za kog tvrdi da je preveo Kur'an u cijelosti (arebicom - tzv. alhamijado tekstovi), a koji je skoro u cijelosti nestao. Kur'anski tekst je prevodio tako što je citirao pojedina ajeta u originalu a onda, za svaki ajet davao doslovan prijevod.¹⁷ Možda je razlog tome što taj prijevod ili njegovi sačuvani dijelovi nisu nikada objavljeni. "Njegov prijevod ostaje skoro nepoznat i u naučnim krugovima. Ozbiljnije studije nisu još objavljene, mada je u dva navrata bilo značajnih izlaganja o ličnosti Seida Zenunovića."¹⁸ Dr. Omer Nakičević, pišući o hafizu Sejjidu Zenunoviću, "otkrio je 33 sačuvana poglavlja.¹⁹ Ako bi se tom broju priključio broj ponovljenih poglavlja, zbirna cifra bi bila daleko veća. Prevodilac u nama dostupnim prijevodima poglavlja nije prevodio u nizu kako su poglavlja raspoređena u Kur'anu, nego, kao da je radio na nekom izboru, od prvog do posljednjeg. Ovakav red poglavlja ne isključuje mogućnost krivog uveza, ili je, pak, posljedica htijenja prepisivača."²⁰ Karakteristike Zenunovićeve prijevoda Kur'ana su:

- tražio je najprikladnije izraze žargona njegova mjesta i vremena;
- ljepota konstrukcije rečenice i jasnoća misli, što ukazuje na dobro poznavanje arapskog i bosanskog jezika, posebno stilistike i poetike;
- sliku poruke Kur'ana prenosi izrazom narodnog jezika, vodeći računa o dostojanstvu čovjeka.²¹

Prijevodni sačuvanih poglavlja, u rukopisu, odloženi su u GHB, i mogu se pogledati: rukopis PR

2541/2 i rukopis sure En-Nebe s potpisom i pečatom autora.

BILJEŠKE

- ¹ "O prevodu Kur'ana na srpskohrvatski jezik se nije razmišljalo prije XIX vijeka (ili barem ne u zamjetljivom vidu) uslijed konstantne bojazni da srpskohrvatski ne zamijeni kur'anski arapski u muslimanskom bogoštovlju." Enes Karić, *Hermenautika Kur'ana*, isto, str. 57.
- ² Kasim Dobrača, *Katalog arapskih, turskih i perzijskih rukopisa*, I, Sarajevo, 1963., str. 47-8.
- ³ Fehim Spaho, *Arapski, perzijski i turski rukopisi Hrvatskih zemaljskih muzeja u Sarajevu*, I, Sarajevo, 1942., str. 6.
- ⁴ Dr. Safvet-beg Bašagić, "Popis orijentalnih rukopisa moje biblioteke", *Glasnik Zemaljskog muzeja*, 1916., str. 210 i 211. (red. br. 11 i 16)
- ⁵ Kasim Dobrača, isto, str. 48-9.
- ⁶ Dr. Muhamed Hadžijahić, isto, str. 42.
- ⁷ Isto, str. 42.
- ⁸ Mustafa Busuladžić, "Prvi prijevodi Kur'ana u svijetu i kod nas", isto, str. 83.
- ⁹ Isto, str. 83.
- ¹⁰ Dr. Jusuf Ramić, "Rukopisi, štampanje arapskog teksta i prijevodi Kur'ana u Jugoslaviji", *Islamska misao*, 1981., br. 34, str. 14.
- ¹¹ Dr. Muhamed Hadžijahić, isto, str. 43.
- ¹² H. M. Handžić, "Prevod Kur'ana od Hadži Ali Riza Karabega", isto str. 141.
- ¹³ Dragutin J. Ilić, *Poslednji prorok*, Knjižara Mite Stajića, Beograd, 1896., str. 91.
- ¹⁴ Vidi više: Hikmet, Tuzla, II/ 1931., br. 23 i 24, str. 323.
- ¹⁵ Dr. Muhamed Hadžijahić, isto, str. 45.
- ¹⁶ "Rijetki su natpisi na sakralnim objektima pisani našim jezikom arebicom. Među njima je... natpis na nišanu Zenunovića u Koraju i onaj Mehmed-bega Kapetanovića (u stihu) koji se nalazi na groblju Ravne bakije u Sarajevu iz 1902. god. Također je natpis na nišanu Džemaludina Čauševića u Sarajevu pisan arebicom." Dr. Muhamed Huković, isto, str. 224.
- ¹⁷ Vidi više: isto, str. 49.
- ¹⁸ Dr. Omer Nakičević, "Ogledi Seida Zenunovića na prijevodu hadisa", *Zbornik radova Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu*, (5/1996), Sarajevo, 1996., str. 5.
- ¹⁹ "Neki od spomenutih rukopisa ranije su bili u posjedu Kasima Ibrišimovića, a kasnije dospjeli u posjed Jusufa Kadribašića, nekadašnjeg učenika Čačak-medrese i prsnog prijatelja Kasima Ibrišimovića. Najkasnije, dobrotom porodice Kadribašića i Rifata Džake, odloženi su u GHB, Rukopis PR 2541/2 sadrži (navedena) poglavlja: -2. El-Bekare (Al-Baqara), str. 1-28... itd." Vidi više: Dr. Omer Nakičević, "Hafiz Sejjid Zenunović i njegov prijevod Kur'ana", *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, Knjiga XVII-XVIII, Sarajevo, 1996., str. 13-14.
- ²⁰ Dr. Omer Nakičević, "Hafiz Sejjid Zenunović i njegov prijevod Kur'ana", isto, str. 12-13.
- ²¹ Vidi više, isto, str. 15-17.

Summary

FIRST TRANSLATIONS OF THE QUR'AN IN BIH

Ferid Dautović

The dilemmas on the translations of the Qur'an appear even in the first centuries of Islam, since the Qur'an was revealed "in clear Arabic language". However, Islamic scholars, aware that the distinctive style of the Qur'an cannot be preserved in the translation, permitted the translation. However, they emphasized that even Muhammed a.s. allowed to have Torah read to him in Arabic and that he himself wrote to the rulers inviting them to Islam.

Their main argument was an eminent Messenger's *ashab*, Salman of Persia, who translated surah *Al-Fatihah* into Persian. Abu Hanifa even allowed for the *salaat* to be performed by using the translation of the surah. His disciples accepted this under condition that a man cannot learn it in Arabic.

The prominent *mufassir* Zamahseri, also allowed the translation of the Qur'an, since all revelations came in different languages. This made the translation of the Qur'an into different languages legitimate as well. However, this underwent a slight modification being that the role of translation is now transferred from God to a man and is thus entrusted to him.

The *ulama* of Bosnia and Herzegovina had different opinions on the matter. The traditional *ulama* were among those who opposed translating. They were represented by the Čokićs, through their ultra-conservative magazine *Hikmet*. They insisted on learning the Arabic language. Their viewpoints are supported by a number of reasons. Here are only some of them: impossible to have the proper translation, *ejaz* of the Qur'an is lost, the translation does not have the same impact on the reader's soul as the original etc. However, regardless of these viewpoints and opinions, more traditional *ulama*, Šukrija Alagić, offers a translation of the Qur'an with the commentary *Al-Manar*, which nourished contemporary Islamic thought and fought against Muslims' languor. Pandža-Čaušević and Karabeg, who also did their own translations as well as many others, who also did not have any dilemmas, followed Šukrija Alagić.

موجز

أول ترجمات لمعاني القرآن الكريم في البوسنة والهرسك

فرید داوتوفیتش

لقد ظهرت الشكوك حول ترجمة القرآن الكريم إلى لغات غير عربية في القرون الأولى للإسلام، وذلك لكونه أنزل بلسان عربي مبين. ولكن علماء المسلمين، رغم إدراكهم بأن ترجمة القرآن الكريم لا يمكن أن تحافظ على الأسلوب القرآني، كانوا قد سمحوا بترجمة القرآن، مستشهدين بأن رسول الله صلى الله عليه وسلم سمح بأن تقرأ عليه التوراة باللغة العربية، وبأنه أرسل الرسائل إلى الملوك يدعوهم إلى الإسلام. وكان دليلهم على ذلك أيضا أن الصحابي الجليل سلمان الفارسي ترجم سورة الفاتحة إلى اللغة الفارسية، بينما ذهب الإمام أبو حنيفة إلى أبعد من ذلك حيث أجاز أداء الصلاة بتلاوة ترجمة القرآن، وقد قبل تلامذته ذلك بشرط أن المرء قد تعذر عليه أن يتعلم القرآن باللغة العربية.

ويجيز المفسر الشهير الزمخشري ترجمة القرآن الكريم، لأن الرسائل أنزلت بلغات مختلفة، مما يبرر ترجمة القرآن الكريم إلى لغات أخرى، وهنا يتحول دور الترجمة من الله سبحانه وتعالى إلى الإنسان ليصبح مسؤولا عنها.

في أوساطنا البوسنية وجدت حول هذا الموضوع آراء متباينة بين علماء المسلمين. فالعلماء التقليديون المحافظون كانوا يعارضون ترجمة القرآن الكريم، ومنهم «تسوكيتشي» الذين كانوا ينشرون مواقفهم في مجلة «حكيمات» المحافظة جدا، حيث كانوا يشددون على ضرورة تعلم اللغة العربية، وكانت هناك أسباب كثيرة أدت إلى اتخاذ هذا الموقف عند تلك الفئة من العلماء، ومن تلك الأسباب: استحالة الترجمة المناسبة، ضياع التعبير القرآني، عدم تأثير القرآن على قلب من يتلوه مترجما بالقياس إلى تلاوته باللغة العربية، وغيرها من الأسباب. لكن، ورغم هذا المواقف والآراء للعلماء التقليديين، قام «شكريا الأغييتش» بترجمة القرآن الكريم مع تفسير المنار، الذي أثمر فكرا إسلاميا معاصرا وكافح ضد الركود عند المسلمين. وتبعه في الترجمة كل من «بانجا وتشاوشيفيتش» وقره بك وغيرهم كثير من الذين لم يكن عندهم شك في الحاجة للترجمة وجوازها.